Число 34. Львів дня 22. (4) Вересня 1902. Річник VI.

СВОБОДА

Політичне, просьвітне і господарске письмо для народу.

Виходить що тижня в четвер.

Редакция і адміністрация: Львів, ул. Батория 24.

Видає і за редакцию одвічає: Вячеслав Будзиновский.

Предплата на цілий рік стоїть 4 корони.

За анонси платить ся 20 сотиків від стрічки.

Реклямациї вільні від оплати.

Чи забогато жадаємо?

Коли одна німецка ґазета в Будапешті написала, що правительство повинно зробити щось для успокоєня руского народу, ми вичислили деякі з тих кривд наших, котрі саме правительство, без великого клопоту і труду, та на підставі обовязуючих законів може усунути. Ми поставили тілько десять жадань, котрих сповнене переконало би нас о добрій воли правительства і спонукало би нас дальшу борбу о розширенє наших прав вести так що „жаден прокуратор не буде мати з нами клопоту“.

По послідних виборах до ради державної і сойму, галицкі верховоди не сподівали ся, що ми схочемо ратувати ся, що схочемо вирвати ся з рук нашого ката. Они гадали, що ми, в почутю нашої безсильности не лиш залишимо дальшу борбу з ними, але будемо просити ката, аби не дав нам непотрібно мучити ся і добив нас. Тимчасом руский народ не гадає так скоро загибати, не стратив віри в свою будучність. Народ станув до борби і першу битву, перші страйки виграв. Ворог скавулїв і пінив ся як скажена собака, але гадав, що ті страйки були послідним добутєм сил, послідними судорогами конаючого. Нехай лиш зачнуть ся процеси — гадали собі наші опікуни — а спокірніють рускі гайдамаки, вибють собі з голови всяку полїтику і всякі бунти, ще ворога свого будуть просити о ласку. Тимчасом гайдамаки не спокірніли, о ласку не просять, але противно — заповідають, що з галицкими верховодами говорити не будуть. За те домагають ся від правительства, аби оно зробило лад в Галичині і дало Русинам се, чого їм доси не давало, бо доти знало в Галичині тілько оден народ: польску шляхту.

Вже се розлютило наших катів. Коли-ж „Свобода“ оголосила „10 пунктів“, в котрих вичислено услівя, під якими руский народ готов бути в згоді з параґрафами закона карного, то польскі полїтики кинули ся на „Свободу“ як випущені з темниці бики, котрим показано червону плахту.

Поминаємо голоси тих польских дневників, котрі лиш грубою лайкою відповіли на наші домаганя. Поговоримо лиш о тім, що написав Przegląd, аби хто не гадав, що наших домагань правительство дійстно не може сповнити.

Przegląd пише, що ми не знаємо австрийскої конституциї ані австрийских прав. Przegląd гадає, що як би „проґраму“ уложив був хтось такий, що учив ся в Галичині, то знав би, що в Австриї обовязує не абсолютна воля правительства, але конституция і ухвалені в раді державній права, котрих не вільно нарушати ані правительству, ані жадному народови австрийскому.

Отже на се скажемо, що не в „Свободі“, але в Przegląd-ї писав якийсь осел, котрий не учив ся в Галичині, і навіть не жив довший час в нашім краю. Як би в Przegląd-ї писав такий, що знає наш край, то знав би, що в Галичині не обовязує ані австрийска конституция, ані права ухвалені в раді державній. В Галичині обовязує лише воля правительства, але не віденьского, тілько краєвого. Що до народів австрийских, то рускому народови не вільно користати ні з конституциї австрийскої, ні з прав ухвалених в раді державній.

Що до жадань, які до віденьского правительства поставила „Свобода“, то Przegląd пише, що правительство не може сповнити сих жадань, бо до того не має права. Przegląd каже, що і правительство мусить шанувати права, та не може відбирати їх соймови, отже не може без волї сойму закладати ґімназий. Отже ми на се скажемо: Осле, осле! Таж то сойм не має права закладати нових ґімназий! Сойм тілько має право ухвалити резолюцию, чи уважає нову ґімназию за потрібну, чи ні. Правительство має обовязок спитати сойм: заложити нову ґімназию, чи ні. Але нігде не написано, що правительству не вільно заложити ґімназиї, коли сойм скаже, що ґімназия непотрібна. Не сойм дає гроші на ґімназию, тілько держава; не сойм ухвалює гроші на ґімназию, тілько рада державна. Хоч сойм скаже, що ґімназия непотрібна, то правительство має право заложити єї. Впрочім, коли правительство накладало і стягало податки без ради державної, коли правительство брало рекрута без ради державної, то може також заложити не 4, не 5, але 15 руских ґімназий, без згоди, а навіть против волї такої фіґури, як галицкий сойм. Правительство повинно взагалї все робити без сойму. Правительство повинно сойму цілком не скликувати, лише все те, що доси робить сойм і славетний виділ краєвий, робити в міністерскім бюрі у Відни.

Przegląd пише, що правительство не має права сповнити того жаданя „Свободи“, аби в кождій рускій громаді була руска народна школа, та аби жадна руска дитина не була обовязана учити ся по польски На се суть окремі права, котрі кажуть, в який спосіб громада має у себе закладати школи. Правительство не може наказувати громаді, чи школа має бути польска чи руска. Права о заснованю шкіл обовязують в цілій Австриї і правительство мусить ті права шанувати.

На се ми скажемо: Правда! Не правительство, але рада громадска рішає о тім, яка школа має бути в громаді: польска, чи руска. Але коли Przegląd пише о правах, обовязуючих в цілій Австриї, і о тім, що правительство обовязане пильнувати, аби сї права були виконувані, тому Przegląd-ови пригадаємо, що в цілій Австриї обовязує право, котре каже, що не вільно нікого силувати учити ся другої краєвої мови. Коли в рускій громаді є польска школа, то ся школа силує рускі діти учити ся другої краєвої мови. Коли би отже правительство сповнило свій обовязок, то заборонило би руским дітям ходити до польскої народної школи, або взагалі до такої народної школи, в котрій, хоч би одна година, наука польскої мови є примусова. Коли би правительство виконало би сей свій обовязок, то одного дня щезли би всї польскі школи в руских громадах і наше жаданє, оден „пункт гайдамацкої проґрами“ був би сповнений.

Правительство має другий єще спосіб на се, аби кождій рускій громаді дати руску народну школу. О викладовім язиці народної школи рішає рада громадска. Чому-ж в руских громадах є тілько народних шкіл польских? Бо мало котра громада має раду громадску вибрану з волї громади. Більша часть старшин громадских урядує не на підставі вільного вибору а в наслїдок самоволї старостів. Чейже Przegląd не скаже, що правитетьство не має права розвязати ради громадскої, урядуючої на підставі нелєґального вибору, або й таки так, без ніякого вибору. Нехай правительство порозвязує нелєґальні ради громадскі і війтів урядуючих безправно, котрі на розказ старости польщать руску школу, то і польскі школи в руских громадах пощезають. Правительство має також право і обовязок пильнувати аби рускої школи не польщив учитель, чи то зі страху перед інспектором і старостою, чи може з власної охоти. Правительство має також право нагнати інспектора, котрий руску школу польщить против волї громади.

Гадаємо, що сих пару слів вистане, аби показати, що не нарушуючи австрийскої конституциї, але якраз опираючи ся на сїй констинуциї, правительство може в часї одного дня всї польскі школи в руских громадах переміпити на рускі і може цілком скасувати обовязкову науку польскої мови в сих школах, де учать ся рускі діти.

Ми поставили також жаданє, аби правительство перевело докладну ревізию катастру ґрунтового, аби хлоп не платив від ґрунту два, або й три рази такий великий податок, як пан від такого самого ґрунту. Przegląd пише, що правительство не має права того зробити, бо податки ухвалює рада державна. Отже нехай осел з Przegląd-у знає, що рада державна не клясує ґрунтів і не робить ревізиї катастру ґрунтового. Се роблять урядники і ґеометри, а міністер має не лиш право, але і обовязок наказати, аби єго урядники таксували і клясували хлопский ґрунт так само як паньский, і аби не кривдили хлопів в користь панів. На се не потрібна ніяка ухвала ради державної.

Як би ми були мали на гадці ті наші кривди, котрі має право усунути не правительство, але рада державна, то ми були би вичислили не 10 жадань, але десять раз десять. Przegląd нехай буде певний, що рада державна почує о сих жаданях наших.

Але тепер, коли була бесїда о правительстві, ми поставили тілько такі жаданя, які має право сповнити правительство і які оно обовязане сповнити, коли нехоче заслужити собі на закид, що не пильнує виконяня обовязуючої нині конституциї австрийскої Аби ми дістали се, що вичислено в наших 10 жаданях, не потрібна ніяка зміна обовязуючих в Австриї законів, не потрібна ніяка окрема ухвала ради державної.

Нехай „Przegląd“ і всї цікаві знають, що ми від сих домагань не відступимо, а скорше поставимо нові. Нехай також знають всї ті, котрі може будуть говорити з заступниками руского народу, що ми страйків і того руху який тепер зачав ся в рускім народі не спродамо за миску сочевиці, не спродамо за руску ґімназию в Станиславові, ані навіть за руский університет у Львові!

Мазурскі парцеляциї.

До безчисленних „projekt'ів na zniszczenie Rusi“ належить також кольонізация галицкої Руси Мазурами. Від давна вже йдуть Мазури на Русь, забираючи Русинам землю і заробок. Та аж в послїдних часах мазурска кольонізация сталась справді небезпечною а то раз длятого, що є ведена постійно, сьвідомо і з пляном, а по друге длятого, що вяже ся з еміґрациєю руских селян за море і з парцеляциєю паньских маєтків у східній Галичині. Мазури купують землю по еміґрантах-Русинах, Мазури парцелюють двірскі обшари на галицкій Руси.

З ріжних сторін краю доходять нас вісти, що наші селяни длятого лише здержують ся з масовою еміґрациєю, що мають вигляди розпарцелювати між себе двірский обшар. Але рівночасно з тих самих місцевостий доходять зловіщі голоси, що коли-би там не місцеві селяни Русини, але зайди Мазури розпарцелювали двірский обшар, то наші селяни мусять вже безусловно виеміґрувати, бо навіть утратять той нужденний заробок, який мали на паньскім ланї. Дальший наслїдок буде такий, що мазурскі зайди куплять землю по Русинах еміґрантах.

Мазурска парцеляция має для Русинів подвійне небезпеченьство: одно те, що відбирає руским селянам можність закупити в дорозї парцеляциї потрібну їм землю, а друге те, що відбирає їм дотеперішний заробок і змушує їх продати (очевидно Мазурам) навіть свою питому, прадідну землю і еміґрувати з краю. Крім того мазурскі кольонїсти закликають до себе нових кольонїстів, своїх свояків, сусїдів і знакомих з західної Галичини і в той спосіб кольонїзация родить дальшу кольонїзацию.

Зрозуміли се небезпеченьство вже навіть самі наші селяни, а доказом того є подія, яка зайшла перед кількома тижнями в Суховолї коло Львова, де місцеві Русини-селяни напали і побили мазурских парцелянтів-кольонїстів, — про що ми вже донесли в статї п. з. „Борба о землю“. Годилоб ся проте, щоб і цїла наша суспільність звернула більшу увагу на се небезпеченьство, щоби зрозуміла єго вагу, і відтак взяла ся до відповідної самооборони.

Від 1991—1900 року було в цілій Галичині 171 парцеляций (значить в 171 місцевостях) при котрих розпарцельовано 43.000 морґів паньскої землї.

З того припадає на східну Галичину 73 парцеляций, при котрих розпарцельовано 28.000 морґів. Мазури парцелювали в отсих повітах: 1) в надвірняньскім (в 5 місцевостях — 4596 морґ. переважно мазури), 2) в калускім (в 5 місцевостях — 3459 м. — місцеві і Мазури), 3) в рогатиньскім (в 2 місц. — 1294 м. — місцеві і Мазури), 4) в Старосамбірскім (в 6 місц. — 1133 м. м. — переважно Мазури), 5) з станиславівскім (в 3 місц. — 1128 м. — місцеві і Мазури), 6) в самбірскім (1 місцевости — 700 м. — самі Мазури), 7) в жидачівскім (в 1 місц. 90 морґ. — місцеві і Мазури).

На 26 повітів східної Галичини, де взагалї були парцеляциї більших посїлостий між селян протягом лїт 1891 — 1900, було 7 таких повітів, де парцелювали виключно або переважно Мазури.

На 73 парцеляций, які наступили протягом лїт 1891 — 1900, у східній Галичинї були 23 парцеляциї мазурскі або переважно мазурскі. На 28.000 морґів землї (домінїкальної), яку протягом лїт 1891 — 1900 в східній Галичинї взагалї розпарцельовано, було що найменше звиж 9.000 морґів східно-галицкої землї розпарцельованої між самих Мазурів.

Можна отже яко цїлком певне приймити, що у східній Галичинї з усеї землї, яка протягом минулого десятилїтя була предметом парцеляциї, найменше одна трета часть зїстала розпарцельована між Мазурів-кольонїстів.

Так було минулого десятилїтя, коли ще не було польского парцеляцийного Банку, коли ще Поляки не накликували так часто і так енерґічно до кольонїзациї Руси Мазурами, і коли ще парцеляция не була такою звичайною появою, як нинї. Нинї небезпеченьство, яке грозить нам, Русинам, від мазурскої парцеляциї є значно більше. Тому ми не можемо байдужно приглядати ся мазурскій парцеляциї на Руси.

Коли не хочемо, щоби в східній Галичинї парцелювали Мазури, то мусимо старати ся, щоби наші селяни, Русини, більше парцелювали, як се було доси. Та до парцеляциї треба гроша. — Тому звертаємо ся до всїх Русинів з зазивом, щоби свої ощадности складали не по жидівских та польских але в своїх власних руских банках! Сеж нїчого не коштує — а прецї як богато можна би на тій дорозї зробити для народної справи!

Опікун „Русского Слова".

Вже зпопередних чисел знаєте, що опікуном москвофільского „Русского Слова" є ґубернатор харківскої ґубернії, князь Оболеньский. На розливанє сеї хрунївскої гноївки по Галичинї, князь Оболеньский присилає річно два тисячі рублїв. Решту, то є 4 тисячі рублїв, присилають инші російскі „опікуни" руского хлопа в Галичинї.

Цікава річ, як ті „опікуни" галицкого хлопа поступають з руским хлопом в Росиї? Про зьвірства Оболеньского ми вже писали в попередних числах „Свободи". Отже за сї зьвірства російскі революционери хтїли Оболеньского убити. Дня 22 липня стріляв до него якийсь чоловік, котрого імени до нинї не знаємо, але — не вцїлив.

Нїмецкі дневники оголосили тепер письмо з Росиї, котре кидає цікаве сьвітло на справу атентату. З сего письма виходить, що атентат був наслїдком вироку смерти виданого на Оболеньского, комітетом „боєва орґанїзация" російскої социяльно-революцийної партиї. Чоловік, котрому поручено виконанє вироку смерти, вистрілив до него з револьверу, але не убив єго, тілько скалїчив легко в шию. Причиною хибленого стрілу було се, що коло князя стояла якась панї, котрої стрілець не хотїв трафити і тому піднїс револьвер за високо понад єї голову. Револьвер має по обох боках написи. По однім боцї: „За пролиту хлопску кров!" а з другого: „Смерть царским катам і ворогам народу!" Коли арештованого вели до вязницї, мав сказати до окруженя: „Памятайте пани, так наша партия буде поступати з всїма ворогами народу!"

Вирок виданий революцийною партиєю на кн. Оболеньского звучав так: „Вирок, виданий против харківского ґубернатора кн. Оболеньского. Вже першого дня по обнятю управи ґубернії кн. Оболеньский зачав уживати своєї власти з кривдою працюючого народу, т. є. хлопів і робітників — і в тій цїли, аби сей народ кривдити. Вже яко херсоньский ґубернатор був кн. Оболеньский ворогом населеня і цїлого свого впливу уживав на давленє народу. В часї хлопских розрухів в харківскій ґубернії кн. Оболенский ужив цїлої своєї власти, маючи при тім необмежену повновласть до дїланя зі страшною кривдою бідних. Найстрашнїйші средства були для него добрі, а не бояв ся ужити против селян таких средств, які можуть бути ужйвані тілько в дикім краю, в котрім панує цар.

„Се, що Оболеньский так страшно знущав ся над працюючим народом, самоволя і безправства від першої хвилї єго урядованя, катованє народу властями і поліцийними орґанами, переконали комітет социяльно-революцийної партиї, що сего ворога народу треба конче збути ся. Тяжкі провини князя, і провокацийне відзначенє єго за сї кривди народу царем Николою II, накладають на нас обовязок увільненя народу від того ката, а одиноким способом на се є смерть. Виконанє сего вироку поручає ся Н. Н. — Боєва орґанїзация социяльно революцийної партиї. Петербург дня 22 липня (4 серпня) 1902".

Рух, який в кількох ґуберніях зачав ся між хлопами, мож було успокоїти в лаґідний спосіб. Так зробили ґубернатори Чернигівщини і Херсонщини. Оболеньский вислав до неспокійних громад козаків, котрі всїх мешканців, виниих ни невинних карали буками. Богато хлопів побито на смерть. Не диво, що инші хлопи хотїли пімстити ся за своїх братів, тож наслїдком такого поступованя козаків був хлопский бунт в цїлій ґубернії. В Волках хлопи спалили доми високих військових достойників і прогнали військо. Тогди прийшло до битви війска з хлопами, узброєними в вила і коли Козако так били народ нагайками, що хлопів цїлими фірами відвозили до шпиталів. Коли в той спосіб здавлено хлопский рух, Оболеньский заопікував ся „аґітаторами". Розпочали ся масові арештованя учителів, учительок і всїх тих, що працювали над просьвітою народу. Все те було причиною, що революционери рішили увільнити ґубернію від того ката. Власти поробили дуже широкі зарядженя, аби ударемнити всякий новий атентат.

Письма з Америки.

Маємо у себе кілька листів наших еміґрантів селян, з північної і з полудневої Америки З двох листів, одного з Канади а другого з Парани, подаємо оттут що найцікавійші виїмки.

I. Письмо з Канади.

Сей лист писав селянин, що перед двома роками вимандрував до Канади, до свого бувшого пароха. На різдво прислав сей еміґрант свому парохови одного доляра на Службу Божу і жалував ся при-тім, що тамошні Русини не мають свого сьвященика. Парох відписав єму зараз і потїшив єго, що митрополит не забуває на них і вислав туди свого капелляна. На те дістав дня 16 липня отсю відповідь. Замітно, що селянин пише по руски латиньскими буквами: видко, як добре в Брідщинї в народних школах учать рускої мови!

Еміґрант дякує найперше за отриманий лист, а потім пише поміж иншим таке: Дякуємо Богу, де поступимо, що-сьмо з тої Ґаліциї повтїкали, бо там хлопска темнота і нужда. Доношу Вам, що тут сьвященики були і є, і церкви є, тілько що йно польскі і православні, а наших нема. Тепер прислав нам львівский митрополит ксьондза, іно не знати, якої релїґії, чи Русин чи Поляк, бо він сам не хоче нї сповідати, нї хрестити, всїх людей гонить до польского і каже, що то всьо одно: польский як він сам, і каже, що поїде назад до краю, і чогось дивить ся на нас більше кривим оком а на Поляків дуже добре серце має. Отже ми знову зїстаємо на якийсь час без свого сьвященика і мусимо ходити знову до православної церкви. І не знаємо, що робити, чи пристати на польске чи на православне, бо наших людий богато пристало на православне, а ми ще тримаємо ся тої самої віри. — Наконець пише о господарских справах, згадує, кілько худоби має, і жалує ся на дорожню: плуг коштує 22 доляри (110 К.), борона 15 дол., санї 32 д., жниварка 160, кошарка 55, грабарка 30, молотїльня 800 і т. д. А кождий фармер (господар) мусить мати всї свої статки, бо кождий в своїм пан, і оден до другого не пійде помочи, а на час зібрати всьо треба.

II. Письмо з Парани (полудневої Бразилії).

Сей лист писав оден еміґрант з жовківского повіту, від Мостів-великих, до одного сьвітского Русина інтелїґента. Лист писаний рускими буквами, правописию етимольоґічно-фонетичною. Замітно, що автор сего листу належав в Галичинї до т. зв. хрунїв, бо будучи поліциянтом громадским він то уважав для себе за найкористнїйше; в Америцї ж на свободї знов пробила ся щира руска душа. Він вибрав ся до Бразилії ще з початку руху еміґрацийного. — Ми переказуємо важнїйші частини єго листу, так само як попередного, по можности їх власними словами.

В першій части листу пише сей еміґрант о материяльнім положеню параньских Русинів. З початку — каже — тут у нас в Паранї було нам пару років на все так добре, що лїпше не могло би бути. Дісталисьмо від тутешного уряду добру урожайну землю, а то 500 метрів в-шир а 1000 метрів в-довж. Плугами ще не оремо, тілько мусимо мотиками і сокирами на хлїб працювати, та на добрій земли можна і так хлїба наробити. Біда тілько з тим, що тут гроший не маємо і не можемо мати, бо тут то всьо, шо ми маємо, не можемо спродати, бо єсть страшно тане, а що ми потребуємо купити, щось з одежі або сорочку, обувє, соли і т. д., то єсть всьо дуже а дуже дороге, бо купцї назначують на всьо цїну таку, яку самі хотять. Ще-ж до того в нашім місточку Ріо-Кляро купцї не платять грішми, лише дають в заміну свої річи. Навіть і ті люди, що мають добру землю, мусять за роботою шукати, бо домова потріб вимагає гроший на розмаїті річи. А на кепскій земли то людям навіть хлїба нестає Отже якийсь час були у нас зарібки, то люди собі ними помагали. А тепер у нас робота устала, а як де трошка якої роботи трафить ся, то дуже мало платять. Люди ходять по 40 а навіть далї як по 50 миль і шукають за роботою, але більша часть з них походять, походять якийсь довший час, та й мусять без нїчого смутно назад вертати до дому. Через то нам тут тепер так погіршило ся, що відай нїгде в жаднім краю гірше не може бути.

Але з бідою ми би таки якось давали собі раду: обходили би-сьмо ся без всього, без чого тілько обійти ся можна, ходили би-сьмо в одежи, яку би-сьмо мали, та старали би-сьмо ся о тоє, аби-сьмо бодай голодні не були. Але є ще инше лихо, що нам докучає. Ми Русини, а особливо наші сьвященики, і тут не маємо спокою, і навіть не єсьмо безпечні з житєм своїм. А головна причина тому єсть Рим! Видав для нас Русинів, котрі мешкаємо за морями, ось таке чудне розпоряджене: нашим сьвященикам відобрали вінчанє в мішаних супружествах, і діти мають на латиньске хрестити ся та й латинниками то є Поляками ставати і т. д Як тілько польскі ксьондзи дістали до своїх рук те розпоряджене, зачали на амвонї кричати, що ту в Паранї рускі сьвященики не мають бути а ми Русини маємо латинниками т. є. Поляками ставати, бо ту з давна є пануючий обряд латиньский, а противно Полякам не вільно на обряд руский переходити. I to tak musi być, bo tak Rzym rozporządził.

Наших Русинів те розпоряджене римске страшно дивує. Коли наші рускі сьвященики не мають бути в Паранї длятого, що в Бразилії єсть з давна обряд латиньский, то чому Рим не видасть такого розпорядженя для нашого старого краю, для східної Галичини, для нашої Червоної Руси? Там був з давних часів і тепер єсть наш славний руский обряд, а заходять чужі люди, н. пр. Ляхи або иншої народности, котрі тримають ся обряду латиньского; отже нехай Рим видасть таке розпоряджене, аби тиї Ляхи і инші латинники покидали свій латиньский обряд і ставали Русинами. Правда, міг би хто відповісти, що для Червоної Руси Рим не може видати такого розпорядженя, бо там єсть конституция і якого хто обряду єсть, то касовати єму не вільно. Але-ж бо і ту в Бразилії є так само, ту єсть републїка, тутешний уряд не касує нам нашого руского обряду, і кождий може тримати ся того обряду, який має. То длячого Рим нам заморским Русинам хоче наш обряд касувати? О Господи Боже! Ми параньскі Русини молимо ся: Від наглої і несподїваної смерти та і від Польщі сохрани нас Господи.

Не гадайте собі, наші милі братя Русини, що то єсть жарт! Ой, то не жарт, переслїдуванє нас, Русинів, а особливо наших руских сьвящеників що раз збільшає ся. От що стало ся у нас в Ріо-Кляро. Прибули до нас о. Мартинюк, аби у нас перепровадити руску св. місию. Богу дякувати, місия зїстала спокійно і щасливо перепроваджена. При місиї обрадили ся ми, Русини, аби на ту памятку поставити при наших церквах наші рускі трираменні хрести. Як єсьмо загадали, так єсьмо зробили. Та що ся стало! За якийсь час, як польский

ксьондз побачив при одній церкві той наш руский хрест, зачав без памяти на амвонї кричати, що ми, Русини, ту запроваджуємо росийске православіє, що ми не єсьмо католиками, тілько шизматиками, і дальше кричить: хто тілько єсть латиньского обряду, аби нїколи заходив до церкви, а як-би хтось поважив ся пійти, то не дасть єму при сповіди розгрішеня. З намови єго пійшли в ночи Поляки і зрізали наш оден руский хрест. Проповіли ми, Русини, Полякам і польскому ксьондзови так: щоби-сьте навіть що ночи наш хрест зрізовали, а ми будемо єго що дня ставити! Бо ми знаємо, на яку памятку трираменний хрест єсть у нас установлений, то ми мусимо ту памятку обходити. Тим часом так зістало.

Знов недалеко Ріо-Кляра єсть одна кольонїя руска, називає ся Жанґада. Поїхали там о. Мартинюк, щоби так само перепровадити Русинам св. місию. Та що ся стало! Зістало там наших трох Русинів забитих, багато покалїчених, а о. Мартинюк ледве скрили ся від смерти в лїсї; каплицю руску спалили, дерево оброблене на церков так само спалили, а Русинам загрожено смертію, єсли будуть признавати ся, що они суть Русинами. Забитих Русинів не позволили навіть поховати на рускім цвинтари, тілько на латиньскім. Примушують там наших Русинів, аби складали гроші на будову латиньского костела, і говорять їм, що ви тут нїколи не будете мати рускої церкви анї руского сьвященика. Так там відбула ся руска місия.

Знову поїхали наш руский сьвященик на одну руску кольонїю коло Курітіби. Там на них стріляли, певне з намови Поляків. Оден Бразилянин стріляв з револьвера на нашого сьвященика; щастє, що жадна куля не трафила, Таке ту переслїдованє терплять наші рускі сьвященики, їм загрожено кульку в лоб, єсли поважать ся прибути на руску кольонїю. Так само і ми, всї Русини за морями, не єсьмо безпечні з нащим житєм, а є нас звиш 60.000.

А все то єсть з вини Риму. Ми, параньскі Русини. уміли би написати просьбу і просто подати до Риму, аби як найскорше знївечив то своє розпорядженє, через котре ми терпимо; але гадаємо, що з Риму би нам відповіли, що така справа не належить до народу, тілько до епископів. Та щож, коли наші рускі епископи в тій справі нїчого не роблять. Може они гадають, що для нас вже нема ради, що ми пропали і таки мусимо стати Поляками? Певно а певно ми не будемо Поляками, тільки останемо Русинами. Отже просимо нашу духовну і сьвітску інтеліґенцию! вставте ся за нами у наших епископів, аби они постарали ся, щоби Рим то своє розпорядженє як найскорше знївечив. Наші рускі сьвященики вже хотїли нас покидати і вертати назад до Европи; але ми просимо їх без віддиху і просимо, аби нас не покидали, бо ми без них зістали би як блудні вівцї. Они ще трохи ту позістануть, але як Рим таки того розпорядженя не знесе, то певне до Европи від'їдуть, бо їм те переслїдованє навкучить ся і кождому житє єсть миле Тогди ми, параньскі Русини, будемо знали, що зробити. Ми не хочемо від Риму відлучати ся, але тогди ми би мусїли тоє зробити, як в північній Америцї наші Русини зробили.

Ми ту твердо стоїмо за нашим руским обрядом, за нашою рускою мовою і нашим руским письмом. Як ми в Ріо Кляро почули о тім римскім розпорядженю і як польскі сьвященики зачали на амвонї кричати, що ту в Паранї не мало би бути Русинів, тілько латиньство, тогди ми взяли ся до такого дїла: Ті з нас, котрі мали жінки або дїти в обрядї латиньскім, зараз зачали їх перепроваджувати на обряд руский. Початок зробив Григорий Кульчицкий з повіту каменецкого, а початок той був дуже добрий, бо з яких 500 осіб перейшло з обряду латиньского на обряд руский. Ба є і такі, котрі з цїлою родиною були в обрядї латиньскім, а тепер перейшли на обряд руский і стали щирими та завзятими Русинами.

Ми ту в Ріо Кляро маємо вже три рускі церкви а одного тілько руского сьвященика; о. Нікона Роздольского. Наш сьвященик єсть на всьо дуже добрий, працьовитий і дбалий о руску церков і обряд, дуже щирий і правдивий патріот руский. Коби нам тільки більше таких сьвящеників ту в Паранї!

СПРАВОЗДАНЄ

посла А. Старуха в Лютовисках

дня 20 серпня 1902 р.

Предсїдателем вибрано о. Котецкого з Лютовиск, а секретарем о. Моравского з Кривого.

Посол начеркнув дїяльність всїх руских послів, а відтак свою і виказав незавидне положенє наших послів через мале їх число. Посол Старух пояснив, чого можна жадати від кождого посла і при тім зазначив, що всї другі посли діставали від своїх виборців якісь материяли до інтерпеляций, а він не дістав нїчо; длятого просив своїх виборців, щоби они йшли єму з помочию через надсиланє материялів, які він радо в соймі ужиє. Згадав про руску обструкцию, та які она користи принесла хлопам. — Бесїдник поставив в соймі три інтерпеляциї і одно внесенє о зміну конкуренцийного закона.

П. Гриць Скубиш з Липя домагаєсь щоби посол старав ся о знесенє права, яке прислугує дворам, іменно надавати презенти парохам, бо двори платять лише одну шесту часть конкуренциї, а громади 5 шестих і того права не мають. Каже домагати ся безпосередного загального і тайного голосованя. Жадає рішучого виступу наших послів проти рентових загород. При кінци жалуєсь на упослїдженє Русинів на поли шкільництва. Громади викладають ся на направу шкільних будинків, а они стоять пустками без учителїв.

Академик Павлюх навязуючи до слів о. Котецкого, що ми Русини мусимо встидати ся, маючи лише 11 руских послів, підніс з натиском, що Русини лїского повіту можуть бути горді, бо вибрали свого посла-хлопа, котрий переносить на власних плечах всї ті тягарі, які зносить і решта хлопів і він знаючи їх кривди, заступає їх добре. Як що не дуже богато зробив до тепер, то стало ся се по перше, що задля короткости сесиї не було часу розвинути більшої дїяльности, тим-більше, що п. Старух ще молодий посол, бо перший раз ввійшов до сойму, а по друге завинили самі виборцї, бо не помагали послови черев надсиланє материялів до інтерпеляций. Та є надія, що посол Старух буде ще більше працювати для Русинів, а особливо для хлопа. Однак люди з лїского повіту не є без плями. Они вибрали собі посла руского, се правда, але бо они підпирають шляхтичів на Подїлю. Стало ся се через страйк. Тут бесїдник згадав на причини страйку, іменно нужденну платню і вороже виступленє шляхотских послів проти Русинів, як се вже говорив посол Старух; дальше пояснив бесїдник, що се таке страйк, чи він є законом дозволений і яке єго значінє. Відтак прийшов бесїдник на се, що зазначив з початку, іменно, що селяни лїского повіту мають одну пляму на собі. Як на Подїлю застрайкували руски хлопи-виборцї, то пани спровадили собі з турчаньского і лїского повіту хлопів на роботу. І ту власне они погрішили ся, бо роблять на паньских ланах, а тим шкодять своїм братам-хлопам на Подїлю.

Прийшовши до обговорюваня обструкциї, пояснив чому руска обструкция так скоро устала. Рускі посли могли в тій догідний хвили дістати і ґімназию і запомогу на „Просьвіту“, колиби не посли з москвофільскої партиї, які обструкцию ударемнили. Бесїдник кинув на адресу сих послів, що се споводували, слово ганьба! — Се слово викликало бурю.

О. Стецев з Чайкович зажадав, щоби акад. П. назвав тих послів по імени. Акад. П. вказав лише па містопредсїдателя руского клюбу Д-ра Короля і покликав ся на се, що сей факт був досить основно обговорений по часописях і сеї вісти не спростовано.

Виступив о. Гичко з Шандрівця (твердий) та почав так: „Видите який той пан молодий а як то він уміє кричати і на старших людий ганьбу кинути. Що до страйків, то они нас нїчо не обходять. Але говорити як поступили собі посли чи добре чи зле, того сей пан говорити не може, бо він там у соймі не був, тих бесїд не чув, а папір довготерпеливий. На нїм можна писати хто що хоче. Одна ґазета пише так, друга инакше, їм вірити не конче можна.“

Щоби закінчити сю диспуту, чи біле, чи чорне відкликав ак. П. свої слова, коли покаже ся, що сї посли не зробили зле. А що він в соймі не був і після слів о. Гичка ґазетам нема що вірити, то він висказав надію, що се пояснить як раз той, що в соймі був і всьо чув, отже посол Старух.

П. посол пояснив так: В часї обструкциї ходив до намістника голова клюбу Др. Король. Що він там говорив, сего п. Старух не знає. Знає лише, що Др. Король вернувши сказав, що обструкция закінчена. О. Богачевский закінчив свою бесїду, а він яко молодий посол не міг виривати ся і виступити проти голови. Він ішов солїдарно з прочими послами.

О. Моравский з Кривого сказав, що п. Король працює богато для Русинів, а як тепер зробив дещо зле, то лише через те, що був занадто податливий і уступчивий. Можливо, що Русини були би щось більше узискали, однак стало ся і ми мусимо з тим погодити ся.

Іван Павлюх, селянин з Хащова, питав п. посла, чи не схотїв би він заняти ся справою комасациї ґрунтів; може би удало ся руским послам перевести се в закон, який обовязував би всїх.

Щоби пояснити, що се таке лучба ґрунтів забрав слово ще ак. Павлюх і в коротких словах представив як виглядала би лучба ґрунтів. Всї участники зібраня зітхали „ой коби то так зробили“. Ак. П. дав їм таку раду: „Позаяк я бачу, що тут є вас много охочих до лучби, а поясняти докладно як се робить ся не можна, бо тут не на се час, для того послухайте моїх слів Тов. „Просьвіта“ видрукувало того місяця книжочку, де говорить ся про таку лучбу. Длятого я вам раджу і дуже прошу вписуйте ся до того товариства. За риньскнй дістанете календар і 12 книжочок на рік а з тих книжочок навчите ся много хосенного а особливо лїпше ґаздувати“.

„Вписуйте ся в тов. „Просьвіта“, бо знаєте, що польскі посли відмовили єму запомогу, отже се тов. треба підпомочи“.

Коли нїхто вже не забирав слова, о. предсїдатель по висказаню послови довіря, що всї присутні притакнули, замкнув збори.

Участник.

По хлопских страйках.

Процеси і арештованя.

Крім вичислених у попереднім числї розправ перед тернопільским трибуналом з 22-ого с. м., відбуло ся ще 16-ого с. м. перед тимже трибуналом 5 розправ, з котрих 3 покінчено а 2 відложено.

В першім процесї були обжаловані чотири селяни з Слобідки коло Янова, теребовельского повіту: Франко Шалапата, Іван Повшик, Стах Лехкодух і Франко Литвин. Першого з них засуджено на 2 місяцї тяжкої вязницї, за злочин публичного насильства, поповнений через вирванє сапи з рук одного робітника, що працював на паньскім ланї і через чинну зневагу; Іван Повшик дістав 14 днів а Стах Лехкодух 8 днів арешту за переступство коалїцийного закону (відгрожували ся побитєм). Франка Литвина увільнено.

В другій розправі обжалувала прокуратория Леська Оришкова vel Ворощука з Настасова, тернопільского повіту, о злочин публичного насиля, поповнений через те, що обжалований мав Николї Майданови загрозити розбитєм голови, коли сей піде на роботу до двора. Вирок: 6 тижнїв тяжкої вязницї.

Трета розправа вела ся против Михайла Кохановского з Брикулї нової, теребовельского повіту, за се, що мимо жандармского візваня не хотів „розійти ся“. З розправи показує ся, що обжалований властиво нїчого не винен. Вирок: 1 день арешту.

Камінецке староство визначило на день 22-ого с. м. термін кільком господарям і радним з Желехова великого, за се, будь-то вони мали лаяти війта-хруня Луку Гаркавого з причини, що він в порозуміню з посесором спровадив до спокійної місцевости уланів. Комісар Станїславский, не переслухавши жадних сьвідків, засудив чесного господаря п. Івана Ґося, сина Гавришка, на 14 діб арешту, хоч сей має чимало сьвідків, котрі могуть ствердити, що Іван Ґось є невинен. На другім терміні (22-ого с. м.) знов засудив той сам Станїславский, рівно-ж без переслуханя яких-небудь сьвідків на 14 діб, другого чесного господаря Семка Гавриляка, котрий мав сказати війтови-хруневи: „най тебе шляґ трафить!“ Роздратований сим „вироком“ кликнув Гавриляк до присутного Гаркавого: „нехай собі що хоче буде, а я тебе такий війте таки слухати не буду, і ще раз тобі кажу, нехай тебе шляґ трафить!“ — За се дістав сейчас знов 14 діб, так що має разом 28 діб. — Засуджених сейчас замкнено (чи привяли сї „вироки“? чому не зголосили рекурсу та не зажадали „вироків“ від Станїславского на письмі? — прим. Редакциї).

Москвофільске хруньство.

В Коломиї клигає ще стара рутеньско-москвофільска ґазета для баламученя здорових хлопских розумів — „Русска Рада“, тепер прибочний орґан коломийского ґенерала москвофілів. Отже з нагоди стрейків читаємо там такі хруньскі виводи:

„Въ Коломийщинѣ и на Буковинѣ обошлося безъ стрейковъ (що за щастє! — прим.

Ред.) и жнива обылися спокойно по старой заплатѣ. Въ Городенщинѣ въ двохъ селахъ хотѣли дѣлати стрейкъ, но когда увидѣли, що всюда тамъ роботають подгорскіи женцы, такъ и перестали стрейковати. Вообще неибольшого зла допустилися стрейкующіи на Подольѣ крестьяне тѣмъ, що не допускали нашихъ подгорскихъ женцевъ заробити собѣ при жнивахъ немного зерна." По тім вискаэї свого хруньского обуреня захвалює дальше „Руска Рада" великі користи, які мають „подгорскіи женци" з того, що ходять на „зажен" на Поділє. Ціль сего захвалюваня ясна: доставити панам на найблизші жнива як найбільше „подгорскихъ женцовъ" для ломаня хлопских стрейків. Статя кінчить ся архихруньским заключенєм, що за недопусканє „подгорскихъ женцовъ" подільскі стрейкарі „будуть имѣли великій грѣхъ!"

Розуміє ся, що сї виводи „Русск'ої Рад'и" сейчас передрукував „Галичанинъ" а за ним всякі Przedświt'и, Czas'и і т. д. не щадячи горячих похвал для москвофільской ґазетки.

Спростованє.

В ч. 158 „Діла" з 30 липня 1902 в рубриці „Хлопскі стрейки" була надрукована дописъ з Золочівского повіту про арештованє академика Костя Танячкевича в селі Пітричах, а в тій дописи було подано, що арештованє наступило на донос місцевого сьвященика і єго подруги, москвофілів.

Вже о. Д. Танячкевич, батько арештованого, заперечив в своїм часї, мовби арештованє наступило на донос сьвященика з Пітрич і єго подруги. Тепер же наша Редакция через своїх довірочних людий пересьвідчила ся на місци, що вправді арештованє п. Костя Танячкевича наступило в домі місцевого сьвященика в Пітричах, однак ані той сьвященик ані єго подруга ніяких доносів на п. К. Танячкевича не робили і взагалі нїчого нікому не доносили, противно доложили всяких заходів, щоби п. Костя Танячкевича перед арештованєм охоронити. Рівнож неправдивий є дальший закид, мовби сьвященик з Пітрич і єго подруга були москвофілами, противно, обоє вони є щирими Русинами-народовцями.

Вкінци не є правдою, мов би війт в Пітричах був хрунем.

Жалуємо, що через неточні і невірні інформациї нашого кореспондента покривджено на чести зовсім честних людий, та думаємо, що сим способом дамо покривдженим повну сатисфакцию.

Инші інформациї згаданої дописи є правдиві.

Хто зітхав до „царя"?...

З певного жерела довідуємо ся про подію, що кидає ярке сьвітло на політику і поступованє наших шляхтичів а рівночасно відкриває нам, хто властиво зітхав до „царя".

Отже справа мала ся так:

В початках страйків явив ся у ґрафа Пінїньского гурток північно-подільских шляхтичів, м'ж якими головну скрипку грали Вівієни, і жадали як найострійших мір против хлопів. Ґраф Пінїньский сказав, що радби вдоволити їх бажаню, але мусить сяк-так захововати конституцийні форми.

Тоді оден з Вівієнів сказав; „Як не зробите ладу з хлопами, то ми удамо ся до „царя" в сїй справі!"

При сїм розумів Вівієн виразно царя російского. Що на се сказав намісник австрийского цїсаря — сего вже не знаємо... Але за те знаємо, хто властиво хотів удавати ся до „царя"...

НОВИНКИ.

— **Бойкот пропінациї в Східниці.** Від 17. серпня робітники і селяни бойкотують пропінацию жида Фрейденгайма. Причини: 1) несовісна продажа пива і горівки в пропінациї і в шинках, які беруть пиво і горівку в пропінациї. Прилапано одного шинкаря-жида, як наливав до шклянки поперід води содової а відтак пива, щоб воно мусувало. 2) Слова пропінатора: „як хлоп-свиня або упе ся, то я вже єму дам, що хочу". — Орґанізациєю бойкоту заняв ся реставратор в Східниці п. Вольний. Скликано сходини робітників в льокалю товариства робітничого і другі в люкалю Читальні „Просьвіти". Робітники і селяни масами присягали, що або горівки не будуть пити, або не будуть купувати в пропінациї. Робітники і хлопи завзято держать ся, хоч головний орґанізатор щось „попсував ся". — В. Л.

— **Отруя.** Нема то над „сьвенту карчму і єї достойних каплануф". Скілько то вже лиха наробила у нас та горівка-отруя. Посередники розпоювання, матеріяльного і фізичного нищеня народа, вдирають ся в найглубші закутини гір і провадять своє згубне ремесло. Нинї в таків невеличкім Яремчу є около 20 шиночків, де поять наших бідних гуцулів отруєю. Вийшло сими днями на яв, що арендарі пропінациї в Дорі, bracia mojżesz. wyznania, Лебіш Шварц і Мойше Рубін, вже від довшого часу фабрикували убійчий напій для хлопів, що аж власти до того не скорі, мусїли замкнути і опечатати пропінацию в Дорі. — При ревізиї справджено, що спиртні жидки до 1200 літрової бочки з водою вкладали мішок, наповнений негашеним вапном, тютюном і вільховою корою. Опісля винимали ту приправу, та діллявши до так приправленої води троха спірітусу, мали готову горівку, так сильну, що вже дві порциї заморочували і найсильнійшого хлопа — і тим троєно гуцулів. Такої ессенциї сконфісковано у славетних фабрикантів 1500 літрів. Побачимо яку енерґію розвинуть власти в цїлій тій справі, котра не є виїмкова.

— **Худро мудро обікрали почту.** Американьско-руска ґазета „Свобода" доносить, що до одного зелїзничого поїзду в Америці, котрий віз в почтовім ваґонї грубі гроші, всїло трех панків. Оден з них зачав сварку між пасажирами так, що аж всї кондуктори позбігали ся. Два другі скористали з того і вдізли до почтового вагону та загрозивши урядникови револьвером, вкрали 50 тисяч долярів (250 тисяч К.). Тимчасом третий злодій, як змiркував, що єго кумпани вже зробили своє діло, зачав так сварити ся, а в кінци і бити ся, що кондуктори задержали поїзд і викинули єго з поїзду. Рівночасно вискочили і два другі злодії, а тепер шукай вітра в поли!

— **Войско — тягар людский.** З Жукова, бережаньского повіту, пишуть нам: В нашім селї стояла шкадрона драґонів. Як звичайно, треба їй було кузнї для кованя коний. Тож військові винаймили кузню від тамошного коваля Федчишина та обіцювали, що не зроблять кривди. А по 10-дневнім уживаню виплатили єму 7 кор. за винаєм. Федчишин сказав на се, що се кривда. На то манїпулянти: „таке є цїсарске право!" А на се Федчишин: „Від того права люди до Бразилії втікають!" „А йдіть до Бразилії, каже манїпулянт, як вам кривда" і з тим відїхали. Осе-такий тягар людский то войско!

— **Пожар** вибух 26-ого серпня с. р. о 3. год. з полудня в селї Кобильници руский коло Великих Очий і знищив 6 господарств: Андр. Венгерка (шкода 3 462 кор.), Матвія Борховця (шкода 2.660 кор.), Юзька Кухарского, (шкода 1.801 кор.), Юзька Терешка (шкода 1.969 К.), Юзька Грицини (шк. 1.217 кор.), і Петра Приймака (шк. 2.502 к.). Крім того потерпів Дмитро Хомик шкоди на 158 к. Пожар загрожував і парохіяльним будинкам, але завдяки енерґії начальника громади їх уратовано. З погорілців було асекурованих тільки двох: Борховець на 1.000 кор. в „Дністрі" і Веґерок на 1.400 кор. в „Ставї". Прочі не асекурованї остали без крейцара. — Братя селяне! асекуруйте ся в „Дністрі!"

З друкарні Народової (Манєцких), Львів, Коперника ч. 9.